

Teresa MARESZ
(Bydgoszcz, Polska)

**Miejsce i rola regionalizmu
w historii krajowej i globalnej.
O historii regionu można uczyć
nie tylko w szkole**

Idea jedności wspólnoty europejskiej, zapoczątkowana w 1957 r. przez sześć państw założycielskich, nieustannie rozwija się. Integracja europejska stała się faktem. Odkąd nowa Unia Europejska, utworzona na mocy Traktatu z Maastricht¹, przybrała kształt otwartego dla całej Europy przedsięwzięcia, państwa członkowskie muszą wspólnie określić zasady nowej równowagi. Rozpoczął się proces tworzenia powiązań i zależności ekonomicznych, finansowych, politycznych, militarnych, ideologicznych. Pojawiają się więzi społeczne, solidarność i tożsamość w skali ponadlokalnej oraz ponadnarodowej, a także upodobniania się sposobu życia (spędzania czasu wolnego, wzorów konsumpcji i zachowań). Mobilność ludności, komunikowanie i komunikowanie się (za pomocą mediów tradycyjnych, ale przede wszystkim Internetu), rosnąca wymiana międzynarodowa prowadzą to do uniformizacji świata.

Tak jak integracja europejska stała się faktem, podobnie możemy powiedzieć, iż przed globalizacją nie uciekniemy. Zjednoczona Europa stała się kontynentem wielu narodów. Historia Europy – to historia poszczególnych narodów, ale też i historią ich wzajemnych stosunków.

Współcześnie w Polsce, jak i w niektórych państwach europejskich, możemy zaobserwować dwie, z pozoru wykluczające się tendencje: dążenie do globalizacji w życiu społecznym oraz renesans regionalizmu. Z jednej strony jest to proces utożsamiania się z własnym krajem – ojczyzną, a z drugiej strony zanikania barier narodowych, państwowych i gospodarczych, prowadzący ku jedności międzynarodowej. Co raz częściej obserwujemy zjawisko określane, jako “przebudzenie etniczne”, “powrót do korzeni”,

¹ Oficjalnie “Traktat o Unii Europejskiej”, podpisany 7.02.1992 r. w Maastricht w Holandii.

“zakorzenie w małej ojczyźnie”[14]. Jesteśmy świadkami renesansu regionalistyki historycznej. Odkrywamy jej nowe możliwości, zarówno w sferze zastosowań naukowych, jak i dydaktycznych.

Współczesny człowiek żyje jednocześnie w czterech, przenikających się światach społeczno-kulturowych:

- bliskie otoczenie, okolica, obszar, który codziennie poznaje i doświadcza – jest to mała, prywatna ojczyzna;

- kraj, wielka ojczyzna, państwo, z którym utożsamia się, jako patriota i obywatel;

- kontynent, na którym żyje = (w naszym przypadku) Europa, którego kultura, tradycje i wartości zbliżają go do siebie;

- planeta, podlegająca procesowi globalizacji [5, S. 28.].

Każdy człowiek posiada dwie ojczyzny. Jedna to kraj, w którym żyje = “ojczyzna” o zasięgu ponadlokalnym. Druga to miejsce, w którym urodził się i wychował – czyli “mała ojczyzna” [20]. “Mała ojczyzna” – terminem tym określa się: “okolice dzieciństwa”, “miejsce zakorzenia”, “obszar prywatności = prywatna ojczyzna”. “Mała ojczyzna” to obszar, gdzie człowiek urodził się lub żyje i spędza część lub całość swego życia. Jest częścią większej całości, graniczy z innymi małymi ojczyznami, wspólnie tworząc ziemię i regiony. Nie ma zakorzenia bez przeszłości. Nie ma go bez środowiska naturalnego i historycznie ukształtowanego pod względem: historycznym, geograficznym, etnicznym i kulturowym. Z jednej strony niezbędnym składnikiem “małej ojczyzny” jest pamięć, a z drugiej siłą “małej ojczyzny” jest otwarcie się na świat, na sąsiadów, na innych.

Jak daleko sięga ta nasza “mała ojczyzna”? Jest to najczęściej miasto, wieś, w której żyjemy, jest to trochę większy obszar wokół naszego miejsca zamieszkania. Miejscem tym może też być obszar o odpowiednio dużej powierzchni, ze wspólną przeszłością historyczną, systemem wielowymiarowych powiązań i oddziaływań wewnętrznych i zewnętrznych (w tym powiązań administracyjnych, gospodarczych, kulturalnych) oraz ukształtowanym przez pokolenia poczuciem tożsamości regionalnej jego mieszkańców.

I tu przechodzimy do kolejnego terminu “region”. Termin ten definiowany jest wieloznacznie. Pochodzi od łacińskiego “regio” = okolica, obszar, kraj. Koniecznym wydaje się redefinicja pojęcia “historia regionalna” i “historia lokalna”. Nie ma jednomyślności odnośnie pojęcia “regionu historycznego”. Dla każdej epoki podziały te były odmienne. Zdaniem J. Topolskiego “regionem historycznym jest terytorium, które jako pewna całość

może wylegitymować się odrębnymi dziejami” [21, S.24.]. Z kolei K. Buczek uważa, że “regiony historyczne (...) muszą pokrywać się z istniejącymi w badanym okresie jednostkami organizacji państwowej” [4, S. 144,147]. Pod pojęciem “historii regionalnej” zaczęto rozumieć dzieje większych lub mniejszych jednostek terytorialno-ludnościowych, wchodzących w skład jakiegoś pozwalającego się wyodrębnić terenu. Dla historyka Polski dzieje regionalne to na ogół przeszłość Wielkopolski, Pomorza, Śląska, Mazowsza lub innych ziem posiadających charakterystyczną odmierność, specyfikę. Dla badacza Europy jest nią, np. historia Bałkanów, Skandynawii czy Słowiańszczyzny. Znacząca historia globalnej przez dzieje regionalne rozumie przeszłość Europy, Azji i innych kontynentów (subkontynentów). Na gruncie polskim przyjęło się, więc uważać, że dzieje regionalne (lokalne) dotyczą przeszłości obszarów mniejszych niż państwo.

Pojęciem pochodnym od terminu “region” jest “regionalizm”, który obecnie traktuje się, jako pewną koncepcję ideologiczną, a zarazem, jako ruch, zmierzający do poznania i twórczego wykorzystania wartości i sił tkwiących w małych zespołach społeczno-przestrzennych. Regionalizm zmierza nie tylko do ocalenia stanu posiadania, dziedzictwa, ale także rozumiany jest, jako nowy dorobek, jako pomost między dawnymi, obecnymi i przyszłymi laty [17]. Ma on charakter wieloznaczny. Regionalizm bywa różnie definiowany na gruncie wielu dyscyplin naukowych (socjologii, filozofii historii, teorii literatury, nauk politycznych czy kulturoznawstwa). Regionalizm, zarówno, jako idea, jak i wyraz działalności praktycznej, można traktować, jako kategorię historyczną, w której możemy określić jego genezę, etapy rozwojowe i specyfikę w jakimś odcinku czasowym i na określonym terytorium. Regionalizm jest koncepcją interdyscyplinarną. Ruchy regionalne współtworzące go wychodzą od dążeń do odrodzenia w dziedzinie języka i poezji, przechodząc przez etap ożywienia gospodarczego i jakiś stopień autonomii politycznej, dochodzą do starań o stworzenie regionalnych ośrodków nauki i kultury [7, S. 78.].

Jedną z przyczyn wieloznaczności pojęcia “regionalizm” jest wieloaspektowość (różnorodność) zjawisk, które bywają tym mianem określane. Zasięg pojęcia regionalizmu obejmuje działania podejmowane oddolnie przez konkretnych ludzi (regionalistów), czasem z poparciem władz lokalnych i innych instytucji, w trosce o ochronę tradycji i dorobku danego obszaru. Tożsamość ukształtowana na poziomie regionu jest nieodłączną i jednocześnie specyficzną częścią większej zbiorowości (państwa i narodu). Krótco to podsumował K. Kwaśniewski: “Regionalizm jest patriotyzmem lokalnym”[8, S.3].

Pojęcie “regionalizmu” może być jednak także rozumiane szerzej. Odnosimy je do całokształtu zjawisk społecznych wypływających z więzów, jakie tworzą się między spełniającym pewne kryteria określonym terytorium a jego mieszkańcami i wewnątrz tworzonej przez nich zbiorowości. Konsekwentnie – terytorium to określamy mianem regionu, a zamieszkującą go społeczność – zbiorowością (społecznością) regionalną. Regionalizm w zaproponowanym znaczeniu obejmuje zazwyczaj kilka wymiarów:

- ruch społeczno-kulturalny (uwzględnia politykę i ekonomię – artykułowanie to odbywa się za pośrednictwem tworzących się organizacji stawiających przed sobą cele polityczne – najczęściej pod hasłem: “Chcemy rządzić się sami”, badania, kuchnię, śpiew, tańce),

- twórczość artystyczną, powstającą na motywach regionalnych (wzory, stroje),

- działalność naukowo-badawczą dotyczącą regionu (ekonomia, surowce, geografia).

Należy dodać, iż z reguły wyróżnione wymiary występują łącznie, tak jak łączą się ze sobą (lub przynajmniej powinny być ze sobą powiązane) odpowiadające im podsystemy organizmu regionalnego.

Regionalizm obejmuje wszelkie poczynania na rzecz ludzkości zamieszkującej obszar, zwany przez nią własnym regionem. Działania dotyczą badania przeszłości i upowszechniania ich wyników, popularyzowania wiedzy z wszystkich przejawów życia tej ludności, jej jednostek gospodarczych, społecznych, politycznych, kulturalnych, oświatowych, wiedzy o środowisku geograficzno-przyrodniczym tego obszaru. Regionalizm jest, więc pojęciem szerszym od historii regionalnej².

Z tego, co wyżej powiedzieliśmy – region może być mniejszy (w ujęciu polskim), ale i większy (w rozumieniu globalnym). Pamiętajmy jednak, iż historia regionalna nie może być poznawana i nauczana w oderwaniu od historii dziejów ojczystych czy europejskich i światowych, powinna się z nią ściśle łączyć.

Kiedy mówimy o badaniach regionalnych mamy na uwadze poszukiwania prowadzone z perspektywy ściśle związanej z historią pewnego regionu. Rozpatrywania historii narodowej nie mogą być oderwane od analizy historii powszechnej, tak samo jest z poszukiwaniami w dziedzinie historii

² Przez historię regionalną należy rozumieć dzieje historyczne ukształtowanej jednostki terytorialnej, np. dzielnicy, a przez historię lokalną dzieje miejscowości, np. miasta lub wsi.

regionalnej – powinny być prowadzone w ścisłym związku z badaniami nad historią narodową. Historia regionu pozostaje w wyraźnym związku z ogółem historii narodowej i powinna być rozpatrywana we wzajemnych stosunkach i uwarunkowaniach. Jedne prace historyczne pisze się z perspektywy historii narodowej, inne – z perspektywy historii regionalnej.

Współcześnie kształtowanie umiłowania określonego regionu, przywiązania do niego i świadome wpływanie na kształtowanie więzi emocjonalnych z “małą ojczyzną” realizowane jest w toku edukacji szkolnej i tak zwanej równoległej. Problematyka regionalna była zawsze obecna w szkole [1;2]. Ostatnia reforma systemu edukacji w Polsce sprawiła, że edukacja regionalna stała się integralną częścią procesu dydaktyczno-wychowawczego. Treści regionalne mogą być realizowane w ramach nauczania różnych przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć [15].

Edukacja regionalna spełnia trzy podstawowe funkcje: społeczną, która kształtuje poczucie wspólnoty regionalnej, wyzwala aktywność społeczną i społeczno-gospodarczą; kulturalną, realizowaną przez ochronę przed zapomnieniem i działania prowadzące do ocalenia ginących elementów kultury danego regionu; wychowawczą, sprowadzoną do rozbudzenia zainteresowań problematyką historii i współczesności “małej ojczyzny” oraz realizowaną przez kształtowanie uczuć i umiłowania własnego środowiska czy regionu [19].

Edukacja regionalna ma charakter interdyscyplinarny, obejmuje z jednej strony: wiedzę o regionie, a z drugiej strony: wiedzę o kulturze regionu. Jej zadaniem jest ukazanie regionu, jego dziedzictwa, kultury, gospodarki, jako dziedzictwa pokoleń, społeczności będącej częścią kultury narodu. Wiedza o regionie ułatwia wprowadzenie do edukacji historycznej [22]. Znajomość historii i kultury własnego regionu ułatwia współczesnemu człowiekowi w zakorzenieniu się w konkretnym regionie, a także wspomaga rozwój własnej tożsamości. Wiąże ona uczuciowo młodzież z jej najbliższym środowiskiem społecznym, budzi patriotyzm lokalny, mobilizuje do pracy na rzecz własnego środowiska, ułatwia zrozumienie jego potrzeb i problemów. Daje także szanse zrozumienia związków małej ojczyzny z ojczyzną – życiem całego państwa i narodu.

Nie jest przypadkiem, że w klasie czwartej szkoły podstawowej nauczanie przedmiotu “Historia i społeczeństwo”[18] zaczyna się od “Ja i moja rodzina” – uczniowie poznają historię rodziny, potem regionu, ojczyzny, a następnie Europy. Przechodząc do kolejnego etapy kształcenia – w gimnazjum uczniowie poznają historię własnego kraju w powiązaniu z

dziejami Europy i świata. W szkole ponadgimnazjalnej (liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum) celem edukacyjnym jest budzenie własnej tożsamości i kształtowanie systemu wartości. Rozwijając postawy obywatelskie i patriotyczne uczniów kształcimy w nich poczucie przynależności do wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, grupy etnicznej i narodowej. Przygotowując do udziału w życiu społecznym kształtuje się w nich postawy zrozumienia i tolerancji wobec odmiennych kultur, obyczajów i przekonań “innych”, w tym innych narodów. Treści zarówno dotyczące, np. gospodarki omawiane są na płaszczyźnie polskiej, jak i europejskiej. Poznając dzieje własnego kraju, historię sąsiadów, Europy i świata uczniowie mają możliwość przybliżenia sobie uwarunkowań i przeobrażeń polskiej świadomości narodowej i politycznej. Ponadto uświadamiają sobie wielokulturowość w dziejach Polski. We współczesnych programach nauczania do historii powszechnej systematycznie są wprowadzane treści narodowe, a niekiedy i regionalne. Przez ich pryzmat młodzieży łatwiej jest zrozumieć pewne procesy i zjawiska ogólne, zachodzące w skali kraju czy kontynentu.

Źródłem wiedzy o przeszłości “bliższej ojczyzny” mogą być miejscowe zabytki, lokalne muzea, skanseny, archiwa, pamiątki znajdujące się w rękach prywatnych, relacje uczestników wydarzeń historycznych, regionalna i lokalna prasa, artykuły w czasopismach historycznych, kronika szkoły. Spotkania ze “zwykłymi” ludźmi (uczestnikami wydarzeń historycznych oraz twórcami przedmiotów artystycznych czy użytkowych) pozwalają uczniom zrozumieć, że wszyscy w jakimś stopniu tworzymy historię i jesteśmy za nią odpowiedzialni. W ten sposób mobilizujemy młodych ludzi do odwiedzania archiwów, muzeów, parafii czy urzędów. Coraz częściej proces dydaktyczny przenosi się poza mury szkolne (wycieczki bliższe i dalsze, ćwiczenia terenowe, kolekcjonerstwo itp.). Formy te mogą rozwijać zainteresowania historyczne uczniów, dawać im namiastkę pracy badawczej [12]. Dzięki wielostronnemu przedstawieniu życia społeczeństwa polskiego możemy pokazać uczniom relacje między życiem społecznym, gospodarczym, kulturalnym. Razem z uczniami poszukujemy, co z dziedzictwa kulturowego regionu czy kraju przetrwało do dnia dzisiejszego. W ten sposób rozbudzamy w uczniach poczucie troski o zachowanie tożsamości kulturowej, a zarazem motywujemy do poszukiwania swojego miejsca na Ziemi. Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego. Nie tyle, jako reliktu, lecz jako wciąż zmieniającej się współczesności, która sukcesywnie zmienia się w historię.

Warto zauważyć, iż poznanie historyczne nie powinno odbywać się tylko w warunkach laboratoryjnych. W przypadku edukacji szkolnej przydałoby się, aby poznawanie przeszłości nie odbywało się tylko w ławce szkolnej. Poznanie historyczne, oparte o treści zawarte w podręczniku szkolnym czy też w źródłach w nim zawartych (źródła pisane, ikonograficzne), pozwala konstruować przeszłość głównie na podstawie wyobraźni poznającego. Nawet najlepsza reprodukcja czy zdjęcie nie zastąpią bezpośredniego kontaktu z obiektem pochodzącym z przeszłości. W nowoczesnej dydaktyce coraz częściej zaleca się bezpośredni kontakt odbiorcy z elementami spuścizny historycznej w jej naturalnym środowisku [10].

Edukacja regionalna ma miejsce też poza szkołą. Zajmują się nią: towarzystwa społeczno-kulturalne, instytucje oświatowo-wychowawcze i kulturalne, szeroko pojęte media (prasa, radio, telewizja, Internet), a przede wszystkim dom rodzinny, gdzie dziecko od najmłodszych lat zaznajamia się z miejscem swego urodzenia i aktualnego zamieszkania [9, S.94]. Powstało szereg programów z edukacji regionalnej do realizacji w poszczególnych regionach Polski (np. na Górnym Śląsku czy w Małopolsce). Również różne instytucje, celem przybliżenia uczniom dziedzictwa kulturowego regionu, wyszły naprzeciw nauczycielom, oferując im na przykład lekcje muzealne czy zajęcia w terenie.

Zajęcia edukacyjne w terenie pozwalają na kształcenie zintegrowane. Ujęcie holistyczne wiadomości przedmiotowych, stanowiących wartość poznawczą samą w sobie, prowadzi do integralnego, lepszego zrozumienia świata, ludzi i siebie. Pełna integracja treści, np. przyrodniczych i humanistycznych, w trakcie zajęć terenowych pozwala na realizację najważniejszych zadań współczesnej edukacji, jakimi są: dostrzeganie związków i zależności (przyczynowo-skutkowych, czasowych i przestrzennych). Dlatego jestem propagatorką wyjścia z uczniami poza miasto, na łono przyrody, gdzie też znajdują się dobra kultury narodowej. Jedną z takich propozycji są zajęcia na trasie ścieżki dydaktycznej okolic Torunia opracowanych przez zespół doświadczonych dydaktyków i nauczycieli współpracujących z Regionalnym Centrum Edukacji Ekologicznej w Przysieku koło Torunia [16]. W okolicach Torunia została wytyczona trasa ścieżki, dająca możliwość realizacji jednocześnie kilku tematów z edukacji przyrodniczej (blok przedmiotów: biologia, geografia, chemia), edukacji humanistycznej i artystycznej (język polski, historia, plastyka), edukacji obywatelskiej (WOS, historia, ekonomia) oraz edukacji zdrowotnej (wychowanie fizyczne, rekreacja). Zespół autorów ścieżki dydaktycznej oraz Informatora i materiałów dy-

daktycznych “Przyrodniczej ścieżki dydaktycznej okolic Torunia”, którego jestem współautorką, postarał się, aby na jej trasie można było realizować zagadnienia dotyczące bogactwa przyrodniczego terenu, jego dziedzictwa kulturowego i gospodarczej działalności człowieka oraz działań na rzecz ochrony środowiska³.

Trasa ścieżki przebiega od miasteczka uniwersyteckiego na Bielanych, przez las okolic Torunia, w pobliżu Stawów Przysieckich, Ośrodka Edukacji Ekologicznej w Przysieku, wzdłuż koryta Wisły do Parku Bydgoskiego. Dla celów edukacyjnych na trasie wytyczono 11 tzw. przystanków. Na każdym z nich zostały umieszczone tablice zawierające informacje o usytuowaniu obiektów na danym terenie, schematy i krótkie teksty, ułatwiające zrozumienie zjawisk i procesów zachodzących bezpośrednio w sąsiedztwie ścieżki⁴. Opracowano również folder rozszerzający informacje zamieszczone na tablicach. Aby ułatwić poruszanie się po ścieżce oraz udostępnić nauczycielowi i uczniom odpowiednie treści, autorzy programu przygotowali poradnik dydaktyczny zawierający: w części I – interdyscyplinarne treści zasadnicze dotyczące opisu obiektu/przystanku, II – treści rozszerzające zagadnienie poruszane na danym przystanku, w części III opis trasy pomiędzy przystankami. Informator wzbogacony został materiałami graficznymi: schematami, szkicami, planami, mapami i tabelami. W słowniczku, zamieszczonym na końcu informatora, wyjaśniono pojęcia i terminy występujące w tekście. Ponadto autorzy zaproponowali zestaw ćwiczeń do wykonania na trasie wycieczki. Treść poradnika została zamieszczona również w “Albumie Torunia” (1999) na płycie CD, w ramach promocji miasta.

Zajęcia w terenie dają możliwość odpowiedniego doboru i metod nauczania. Uczeń poznaje najbliższe otoczenie, uczy się orientacji w terenie, ma bezpośredni kontakt nie tylko z przyrodą, ale i z zabytkami architektury oraz miejscami pamięci narodowej w środowisku naturalnym. Nowatorstwem proponowanej edukacji zintegrowanej jest pogodzenie nauczania biologii, przyrody czy geografii z historią.

Przykładem jest przystanek przy kapliczce w Barbarce otoczonej lasem mieszanym. Uczeń ma okazję w jednym miejscu poznać cechy budowy sza-

³ Za projekt ścieżki dydaktycznej autorzy i RCEE w Przysieku otrzymali IV nagrodę Henry Forda – przyznaną za osiągnięcia w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego i dziedzictwa kultury.

⁴ Niestety należy tu zauważyć, że ulegają one dewastacji, nasze społeczeństwo jeszcze nie jest tak dojrzałe, jak w innych krajach Europy Zachodniej.

chulcowej, tzw. muru pruskiego, dodatkowo otrzymuje informacje o historii i legendach związanych z miejscem rekreacyjnym torunian na przełomie XIX i XX wieku. Może równocześnie zapoznać się z drzewostanem i poszyciem obszaru chronionego krajobrazu.

Przystanek przy Forcie VII umożliwia przybliżenie historii toruńskich fortyfikacji oraz pozwala na lekcję patriotyzmu, gdyż fort ten w czasie okupacji hitlerowskiej był miejscem uwięzienia i kaźni tysięcy osób z Torunia i okolic. Jednocześnie uczniowie mają możliwość przyjrzenia się gatunkom roślin typowych dla suchych i ciepłych muraw psammofilnych.

Kolejny przystanek przy Cmentarzu Ofiar Hitleryzmu – to znów lekcja historii oraz okazja do empatii – wczucia się i przeżywania przez uczniów tragizmu II wojny światowej. Tym razem w lesie uczniowie mają możliwość zapoznania się z pracą leśnika, a przy większym szczęściu – spotkania ze zwierzyną łowną (sarny, jelenie, dziki, łosie) oraz licznie reprezentowanym tu ptactwem.

Na przykładzie Stawów Przysieckich uczeń dowiaduje się, że w wyniku eksploatacji torfu, użytego do modernizacji płyty toruńskiego lotnictwa przez Niemców w czasie II wojny światowej, powstały zagłębienia, które napelniły się wodą cieków podziemnych spływających z kierunku wysoczyzny morenowej.

Ośrodek Doradztwa Rolniczego – to nie tylko siedziba Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej – ale również “raj dla historyka”. Ośrodek ten mieści się w kompleksie byłego folwarku rolniczo-handlowo-rybnego. Można tu zrealizować kilka tematów z różnych dziedzin edukacji: historii, sztuki, ekonomii, rolnictwa, przyrody, ekologii.

Poruszając się na obrzeżach Torunia uczeń dowiaduje się o problemach lokalizacji miasta oraz o początkach osadnictwa w regionie. Ponieważ Toruń leży nad Wisłą, kolejnym tematem jest problem zagospodarowania rzeki w XIX i XX wieku. “Od tratwy do żagłówki” – to hasło na przystanku Port Drzewny. Tu uczeń poznaje historię budowy portu i spławu drewna do Brdyjścia i Gdańska. Zadaniem uczniów jest dokonanie rozpoznania współczesnego wykorzystania akwenu wodnego – pozostałości po nieudanej w przeszłości inwestycji (tu: ośrodek sportu i rekreacji oraz tarlisko sandacza).

Przy okazji budowy oczyszczalni ścieków uczniowie dowiadują się o toruńskiej dzielnicy przemysłowej oraz zakładach, które zatruwają środowisko. Problem emisji zanieczyszczeń powietrza w Toruniu jest wyjaśniany min. warunkami meteorologicznymi. W tym samym miejscu mogą odbywać

się zajęcia z ekologii i przyrody, gdyż w okolicy Wisły istnieje ponadregionalny korytarz ekologiczny, przebiega tu trasa wędrówek wielu gatunków zwierząt oraz szlak rozprzestrzeniania się roślin. Jest więc również “raj dla przyrodnika”.

Trasę ścieżki dydaktycznej kończy przystanek w Parku na Bydgoskim Przedmieściu – i tu znów lekcja historii w środowisku przyrodniczym – co autorzy określili wymownym tytułem: “Magnolia i mur pruski, czyli Bydgoskie Przedmieście”.

Jak z powyższego przeglądu trasy wynika, zaproponowana ścieżka dydaktyczna daje możliwości niekonwencjonalnego nauczania. W jednym miejscu nauczyciel lub zespół nauczycieli wyjaśnia uczniom zagadnienia z kilku dziedzin: biologii, geografii, historii, plastyki.

Ścieżkę można przebyć pieszo lub rowerem, w całości lub etapami, bo istnieje też i taka możliwość. Nauczyciele planujący zajęcia terenowe otrzymują komplet materiałów. Ponadto Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Przysieku organizuje szkolenia dla nauczycieli i uczniów szkół podstawowych i średnich. Trasę pokonują grupy formalne, które swój udział w zajęciach zgłaszają w RCEE w Przysieku, ale przede wszystkim grupy nieformalne – nie zarejestrowane. Trasę odwiedzają też turyści indywidualni.

“Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna okolic Torunia” stanowi inspirację dla innych miast. Jest przykładem, jak można kształcić młodzież, odchodząc od tradycyjnych metod.

Zaprezentowana przeze mnie propozycja nauczania interdyscyplinarnego jest alternatywnym sposobem nauczania niekonwencjonalnego, gdyż uczeń na trasie ścieżki dydaktycznej wykonuje zadania w środowisku naturalnym. Ponadto pokazuje młodzieży inne sposoby spędzania wolnego czasu i pogodzenia nauki z wypoczynkiem.

Zespół autorów “Przyrodniczej ścieżki dydaktycznej okolic Torunia” opracowując trasę ścieżki miał na uwadze zaakcentowanie bogactwa przyrodniczego terenu, jego dziedzictwa kulturowego i gospodarczej działalności człowieka oraz starań na rzecz ochrony środowiska. Ponieważ Toruń znany jest przede wszystkim ze Starówki wraz z jej zabytkami klasy “0”, więc wytyczono trasę na obrzeżach miasta, by pokazać inne, równie ciekawe obiekty historyczne w sąsiedztwie przyrody.

Będąc współautorką zeszytów ćwiczeniowych z bloku humanistycznego zdaję sobie sprawę, iż poznanie historyczne nie powinno odbywać się tylko w warunkach laboratoryjnych. Jestem zwolennikiem teorii, iż nauczanie

historyczne nie powinno odbywać się tylko w ławce szkolnej. Poznawanie historyczne oparte o treści zawarte w podręczniku szkolnym czy też w źródłach w nim zawartych (źródła pisane, ikonograficzne) pozwala konstruować przeszłość głównie na podstawie wyobraźni poznającego. Znacznie lepsze efekty daje nauczanie w bezpośrednim kontakcie z obiektem pochodzącym z przeszłości. Kontakt z elementami spuścizny historycznej w naturalnym środowisku oddziałuje na empatię odbiorcy (wiąże go emocjonalnie z regionem), a także pozwala na praktyczne (doświadczalne, ćwiczeniowe) poznanie części przeszłości.

W Polsce niemal każda szkoła ma w zasięgu swego oddziaływania różnego rodzaju zabytki. Dla przykładu weźmy wspomniany już Toruń, który jest bogatą skarbnicą historii (miasto wpisane na listę UNESCO). Daje nauczycielowi wiele okazji do wiązania tematyki programowej na wszystkich etapach nauczania z problemami regionalnymi. Często jest też dobrym punktem wyjścia do realizacji określonego tematu [13].

Zdaję sobie sprawę, że nie wyczerpałam tematu regionalizmu. Przecież historia ta najmniej odległa również jest wdzięcznym tematem do realizacji na lekcji historii. Można wskazać uczniom związki pomiędzy przeszłością a teraźniejszością oraz zaprezentować historię współczesną w środowisku lokalnym w powiązaniu z wydarzeniami w kraju. Również nie został wyczerpany wachlarz propozycji form i metod pracy wprowadzania “małej ojczyzny” do historii “dużej ojczyzny” i historii powszechnej.

PODSUMOWANIE

W dobie globalizacji coraz częściej nasuwa się pytanie: “Czy tożsamość europejska niszczy tożsamość narodową?”. Jednym z pytań, które nurtuje wielu euroentuzjastów i eurosceptyków jest: “Z której części swej suwerenności narody i państwa mogą, bądź powinny zrezygnować na rzecz Unii Europejskiej?”. W dobie integracji europejskiej da się pogodzić regionalizm z globalizacją, o czym już niejednokrotnie pisałam [11]. Regionalizm musi sprostać współczesnym wyzwaniom. Przyjęcie nowych państw do struktur Unii Europejskiej (w tym Polski w 2004 r.) wymusił na nich dostosowanie wielu dziedzin życia do unijnych standardów. Pomimo że idea “Europy regionów” ustąpiła idei “Europy państw”, to jednak w perspektywie europejskiej rola regionalizmu w ramach struktur państwowych jest nie do przecenienia. Ograniczenie roli państwa i jego granic, na skutek integracji, zwiększa rolę regionów, jako tych, które różnicują i integrują społeczeństwa. Na rzecz propagowania odmienności kulturowej i wkładu w dorobek kulturowy

kraju, kontynentu i świata współpracują władze centralne z regionalnymi szeregami państw europejskich. Również Unia Europejska wspiera inicjatywy regionalne, a zwłaszcza europejskich regionów przygranicznych, których działania wpływają korzystnie dla całej Unii⁵.

Jest niesłychanie ważne, abyśmy czuli się współodpowiedzialni za region i jego dziedzictwo kulturowe. Taka postawa przyczyni się do zachowania środowiska i kultury dla przyszłych pokoleń. Każdy człowiek, twórca dziedzictwa kulturowego, powinien zadbać o to, aby jego dorobek przekazać następnym pokoleniom, kontynuatorom tego dziedzictwa. Przekaz dziedzictwa kulturowego jest podstawowym warunkiem trwania kultury. Tradycyjna kultura regionalna wnosi do kultury narodowej, a przez nią do światowej, dziedzictwo polskich miast i wsi. Naszym zadaniem jest podtrzymywanie tożsamości regionalnej, jak i narodowej.

No właśnie “być...” – “być Europejczykami”, z pominięciem obywatelstwa poszczególnych państw europejskich czy też obywatelami każdego państwa z osobna i jednocześnie obywatelami Europy? Europejczyk bez odniesienia do którejkolwiek z narodowych wspólnot jest tułaczem bez tożsamości. Regionalizm nie należy traktować, jako działania defensywne. Obecnie chodzi o dynamiczny rozwój i wzbogacenie wartości tkwiących we własnym środowisku. Oznacza to nie tyle odrębności, ale wyeksponowanie różnorodności jako bogactwa życia społecznego. Ta różnorodność jest bogactwem, rzeczywistą dynamiką życia społecznego i całej kultury, na której opiera się ludzkie życie. Dlatego w zestawieniu: region – naród – europejskość najważniejsza jest wspólnota narodowa, co nie wyklucza umiłowania swojego regionu i kultywowanie kultury lokalnej. W tradycji europejskiej wspólnotami najbardziej kulturotwórczymi były narody. Język (zwłaszcza literacki) jest ponadregionalny. Dzieła sztuki i nauki też są w większym stopniu narodowe, a niżeli regionalne, jednocześnie są dorobkiem sztuki i nauki globalnej.

W “globalnej wiosce” nie zanika zapotrzebowanie na odmienne sposoby doświadczania rzeczywistości. Jakże wartościowe staje się to, co odmienne i indywidualne. Wielowiekowa tradycja oraz wspólna przeszłość społeczności zamieszkujących pewne obszary – niekiedy ograniczone terytorialnie i granicami państwowymi. Regionalizm jest alternatywą dla globalizmu. Jest jednak też jego uzupełnieniem. Regionalizm swoją atrakcyjność zawdzię-

⁵ Na przykład programy “LACE” (Linkage Assistance and Cooperation for the European Border Regions) czy “INTERREG” (Community Initiative concerning border area).

cza swej niezwykłości i unikalności, a jednocześnie wzbogaca i stanowi uzupełnienie dla powszechnie przyjętych wzorców i standardów na kontynencie czy świecie. Rola regionalizmu w procesie cywilizacyjnym polega na umiejętnym łączeniu wartości własnych z odmiennymi.

Źródła i literatura

1. *Mapeu T.* «Микроистория» – возрождение региональной истории на польской почве // Региональна історія України. Збірник наукових статей. – Вип. 2. / ред. В. Смолий, Я. Верменич. – К., 2008. – С. 67-78.
2. *Mapeu T.* Местное и региональное образование на уроках истории – на примере города Торунь // Новая локальная история: Сборник научных статей. / ред. Т.А. Булыгиной, С.И. Маловичко, М.П. Мохначевой. Вып. 5. – М.: РГГУ, 2009. – С. 154-161.
3. *Album Torunia.* płyta CD, Toruń 1999.
4. *Buczek K.* O regionach historycznych // Małopolskie Studia Historyczne. – T. VI. – 1964. – Тетр. 3-4. – S. 144,147.
5. *Hermann H.* Historia i kultura w działalności edukacyjnej i społeczno-kulturalnej // Historia i kultura regionalna w edukacji dzieci, młodzieży, dorosłych w Siedlcach. /ред. М. Bednarzak-Libera, Siedlce 2007.
6. *Horbowski A.* Kultura w edukacji // Kwartalnik Edukacyjny. 2001. – № 3. – С. 10-11.
7. *Kwaśniewski K.* Problemy regionalizmu polskiego // Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość). Materiały i komunikaty ogłoszone na konferencji naukowej 15–17.09.1989, Wrocław – Zamek Książ – Ciechanów 1990. – S. 78.
8. *Kwaśniewski K.* Regionalizm. – Poznań 1986. – S. 3.
9. *Lewandowska I.* Czy jest edukacja regionalna? // Kwartalnik Edukacyjny. – 2002. – Nr 3-4.
10. *Majorek Cz.* Metody, techniki i strategie dydaktyczne w nauczaniu historii // Dydaktyka historii. J. Maternicki, Cz. Majorek, A. Suchoński. – Warszawa, 1994. – С. 325-327.
11. *Maresz T.* Edukacja europejska społeczeństwa polskiego – kompromis między dążeniem do globalizacji a renesans regionalizmu // Unia Europejska polityczne i prawne aspekty integracji. / ред. Z. Biegański, J. Jackowicz, Warszawa. 2008. – С. 165-173.
12. *Maresz T.* Regionalizm na lekcjach historii – O tym, jak można uczyć historii regionu nie tylko w ławce szkolnej // Demokracja i samorządność na Kujawach i Pomorzu w dobie nowożytności. / ред. Z. Biegański, W. Jastrzębski, Wydawnictwo: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Bydgoszcz, 2004. С. 313-317.

13. Maresz T. Regionalizm na lekcjach historii // Toruński Przegląd Oświatowy "45 minut". 1996. – Homep 4. – C. 1-5.

14. Ministerstwo Edukacji Narodowej // Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe. – Warszawa, 1995.

15. Ministerstwo Edukacji Narodowej o edukacji regionalnej – dziedzictwie kulturowym w regionie // Biblioteczka reformy. – № 24. – Warszawa, 2000.

16. Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna / K. Becmer, S. Burak, T. Chrzanowski, T. Maresz, W. Puchacz, T. Załuski – Przysiek, 1996.

17. Regionalizm polski w Europie XXI wieku // Kwartalnik Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych. Polski Uniwersytet Ludowy. – 2007. – № 1. – C. 17-26.

18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21.05.2001 w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz kształcenia w profilach w liceach profilowanych. (Dz.U. Nr 61 z 19.06.2001).

19. Sopot-Zembok B., Nocoń H. Edukacja regionalna // Edukacja i Dialog. 1998, – № 7. – C. 59-62.

20. Szczepański M. S. Ludzie bez ojczyzny prywatnej i edukacja regionalna // Dyrektor Szkoły. – 1998. – № 12. – S. 4-6.

21. Topolski J. Pojęcie regionu historycznego // Dzieje Wielkopolski. – Poznań 1969. – T. I. – C. 24.

22. Zielecki A. Wiedza o regionie wprowadzeniem do edukacji historycznej // Wiadomości Historyczne. – 2000. – № 4. C. 205-212.

Тереза Мареш (Быдгощ, Польша) Место и роль регионализма в национальной и глобальной истории. Историю региона можно учить не только в школе

Статья состоит из двух частей: размышления о месте истории региона в отечественной истории и всеобщей истории (поставлен тезис, что в современном историческом образовании можно примирить ренессанс регионализма со стремлениями к глобальности) и практической, в которой показаны конкретные проявления обучения региональной идентичности молодого поколения, на фоне польской и всеобщей истории.

Ключевые слова: история, регионализм, глобальность, обучение

Teresa Maresz (Bydgoszcz, Polska) Miejsce i rola regionalizmu w historii narodowej i globalnej. O historii regionu można uczyć nie tylko w szkole

Artykuł składa się z dwóch części: rozważania teoretyczne na temat miejsca historii regionu w historii ojczystej oraz historii powszechnej (została postawiona teza, iż we współczesnej edukacji historycznej można pogodzić

renesans regionalizmu z dążeniami do globalizacji we współczesnym świecie) oraz praktycznej, w której są zaprezentowane konkretne przejawy kształcenia tożsamości regionalnej młodego pokolenia, na tle historii polskiej i powszechnej (zostaną zaprezentowane na przykładzie ścieżki edukacyjne, powstałej na obrzeżach jednego z miast polskich – Torunia).

Słowa kluczowe: historia, regionalizm, globalizacja, edukacja

Тереза Мареш (Бидгощ, Польша) Місце і роль регіоналізму в національній та глобальній історії. Історію регіону можна вивчати не тільки в школі

Стаття складається з двох частин: роздуми про місце історії регіону у вітчизняній історії та загальній історії (поставлено тезу, що в сучасному історичному освіті можна примирити ренесанс регіоналізму з прагненнями до глобальності) і практичної, в якій показані конкретні прояви навчання регіональної ідентичності молодого покоління, на тлі польської та загальної історії.

Ключові слова: історія, регіоналізм, глобальність, навчання

Teresa Maresz/Maresh (Bydgoszcz, Poland) The place and role of regionalism in the national and global history. The region's history can be taught not only at school

Article consists of two parts: the theoretical considerations on the subject place of history of the region in the native history as well as in the general history (the thesis was made, that in present historical education the renaissance of regionalism may be reconciled with the yearning to globality in the present world) as well as practical, in which the specific features of education display of regional identity of young generation on the background of Polish and general history.

Key words: history, regionalism, global, education